

15. Стрижак О.О. Тенденції і суперечності людського розвитку в умовах глобалізації / О.О. Стрижак // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Т.17, вип. 2. – Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2012. – С. 203–210.
16. *Технологічний імператив* стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія / [Л.І. Федулова, Ю.М. Бажал, В.Л. Осецький та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 656 с.
17. Тимків І.В. Система сучасних соціально-економічних імперативів глобального розвитку / І.В. Тимків // Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Сер. Економічні науки. – 2014. – Вип. 6. – Ч. 1. – 260 с. – С. 133–136.
18. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку : історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
19. Шкода Т.Н. Людський капітал підприємства : теорія і практика стратегічного управління : монографія / Т.Н. Шкода – К. : Світ Успіху, 2015. – 424 с.
20. Штофф В.А. Моделирование и философия / В.А. Штофф. – М. : Наука, 1966. – 308 с.
21. Haq, Mahbub ul. (1995), Reflections on Human Development. New York : Oxford University Press.

Стаття надійшла 16.12.15

УДК 331.103

С.А. Мазуров
Mazurov, S.A.

Сутність поняття “робоче місце” на мікро- та макрорівнях економіки

The core of the concept of workplace at the micro and macro levels of economy

У статті досліджено поняття “робоче місце”, розглянуто основні його ознаки. Увагу зосереджено на характеристиці цього поняття вітчизняними економістами, у правовому полі та іноземними експертами. Подається авторське визначення робочого місця як сукупність процесів і умов для взаємодії робочої сили і капіталу, що забезпечують можливість здійснення праці.

Ключові слова: *робоче місце, працівники, капітал, праця, високопродуктивне робоче місце, виробництво.*

This article studies the concept of workplace. It considered its main features. The author focuses on the characteristics of this concept by Ukrainian economists, in legislation and by foreign experts. The article presents the author's definition of the workplace as a set of processes and conditions for the interaction of labor and capital that provide the possibility of work.

Keywords: *workplace, employees, capital, labor, high-performance workplace, production.*

Постановка проблеми. Створення та модернізація високопродуктивних робочих місць – об'єктивний процес розвитку економіки, що постійно обумовлюється зростанням і удосконаленням виробництва, його структурними змінами. Створення та модернізація робочих місць стимулюються науково-технічним прогресом, задіянням нових виробництв і переважно – збільшенням діючих. Без створення та модернізації високопродуктивних робочих місць оптимальна ефективна зайнятість працездатних громадян у суспільстві неможлива, тому даний процес є важливим чинником підвищення продуктивності праці і одночасно – рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам активізації процесу створення нових і високопродуктивних робочих місць в Україні присвячено праці багатьох вітчизняних науковців. У роботах І. Бондар,

А. Колота, Г. Кулікова, І. Петрової, В. Петюха, В. Савченко, Н. Анішиної, В. Близнюк, Л. Лісогор, Д. Верби та ін. розглянуті процеси збалансованого відтворення кількості робочих місць, обсягу капіталу і чисельності зайнятих, вплив інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств на масштаби сфери докладання праці, впливу високопродуктивних робочих місць на зростання сукупної продуктивності праці, її конкурентоспроможності. Проте питання державного впливу на процеси створення високопродуктивних робочих місць залишаються недостатньо вивченими. Це диктує необхідність здійснення, у першу чергу, теоретичного дослідження макроекономічного характеру поняття “робоче місце” з метою використання його у державних програмах соціально-економічного розвитку України.

Мета – дослідити природу дефініції “робоче місце” та запропонувати макроекономічне визначення цього поняття.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економіка повинна спиратися на високу продуктивність праці, на створення безлічі високопродуктивних робочих місць. Що розуміється під цими важливими поняттями?

Питання створення високопродуктивних робочих місць в економіці України тривалий час обговорюються у професійних колах. Проте відсутнє єдине розуміння терміну “робоче місце”. Це викликає певні труднощі при розробці інструментарію державного впливу для використання в аналітичних розрахунках, при прийнятті

Мазуров Сергій Анатолійович, аспірант, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Київ).
Науковий керівник – Кожем'якіна С.М.

Mazurov, Serhij Anatolijovych, Postgraduate student, Ukrainian State Employment Service Trainina Institute (Kyiv).
Research Advisor – Kozhem'iakina, S.M.

© Мазуров С.А., 2016

© Mazurov, S.A., 2016

управлінських рішень у процесі створення і модернізації робочих місць в економіці України.

Під час проведення дослідження літературних джерел було систематизовано визначення робочого місця (табл. 1).

У таблиці 1 поняття робочого місця визначені певною неподільною формою у просторі, яка наділена засобами виробництва. Використані основні ключові слова, що характеризують формування матеріальної сутності робочого місця, такі як: частина простору; виробнича площа; зона трудової діяльності; просторова зона.

Водночас у визначеннях подекуди сформовані різні цілі їх функціонування.

Слід відмітити, що поняття “робоче місце” також поки що не знайшло остаточного визначення на законодавчому рівні. Усі визначення закріплені в законодавчих нормативних актах (табл. 2) без урахування аналогічних дублюючих.

На законодавчому рівні у визначеннях приділено увагу саме матеріально-технічній характеристиці робочого місця, що має закономірний характер, оскільки у більшості своїй джерела представлені законодавчою базою різних

Таблиця 1. Інтерпретація робочого місця вітчизняними вченими

Автори	Визначення
О.І. Іляш, С.С. Гринкевич	Робоче місце – це закріплена за окремим працівником просторова зона, оснащена засобами праці, необхідними для виконання певної роботи [1].
Г.Т. Завіновська	Робоче місце – це зона трудової діяльності працівника або групи працівників, оснащена всім необхідним для успішного здійснення роботи. Водночас це первинна ланка виробничої структури підприємства, яка може функціонувати відносно самостійно [2].
Д.О. Карпенко	Робоче місце – площа, спеціально обладнана для виконання працівником обумовленої трудовим договором конкретної праці, функції. У чинному трудовому законодавстві України поняття “робоче місце” ототожнюється іноді з місцем роботи [3].
Д.В. Верба	Робоче місце запропоновано розглядати як сукупність організаційно-технічних передумов реалізації трудового потенціалу індивіда, що створює єдину методичну базу для обліку фізичних і економічних робочих місць, теоретичне підґрунтя включення обліку робочих місць у систему управління працею на підприємстві [4].
Н. Подималов	Робоче місце – це неподільна в організаційному відношенні (у даних конкретних умовах) ланка виробничого процесу, що обслуговується одним або декількома робітниками, призначене для виконання однієї або кількох виробничих чи обслуговуючих операцій, оснащене відповідним обладнанням та технологічним оснащенням. У більш широкому сенсі це елементарна структурна частина виробничого простору, в якій суб’єкт праці взаємопов’язаний із розміщеними коштами і предметом праці для здійснення одиничних процесів праці відповідно до цільової функції отримання результатів праці [5].
В.М. Гриньова, Г.Ю. Шульга	Робоче місце – це первинна ланка виробництва, зона докладання праці одного або кількох (якщо робоче місце колективне) виконавців, визначена на підставі трудових та інших діючих норм і оснащена необхідними засобами для трудової діяльності. Робоче місце, як місце зайнятості людини, визначає умови праці (нормальні, важкі, шкідливі), режими праці та відпочинку, характер праці (різноманітний, монотонний та ін.) [6].
Г.С. Празднов	Робоче місце – це частина виробничого простору, оснащеного будь-якою машиною [7, с. 70].
І.А. Малмигін	Робоче місце – це сукупність виробничої площі і технічних засобів, що володіють проектними (нормативними), кількісними і якісними експлуатаційними властивостями, необхідними і достатніми одному виконавцю для виробництва продукції, робіт і надання послуг із проектною (нормативною) продуктивністю [8, с. 10].
Г.Т. Завіновська	Робоче місце – це зона трудової діяльності працівника або групи працівників, оснащена всім необхідним для успішного здійснення роботи [9, с. 55].
Б.М. Генкін	Робоче місце – це сфера діяльності одного робітника або сукупність функцій, які він повинен виконувати [10, с. 142].
О.Ю. Рудченко	Робоче місце являє собою первинний елемент виробничого апарату, де відбувається інтеграція факторів виробництва – засобів праці, предметів праці і робочої сили [11, с. 233].
А.В. Шегда	Робоче місце – це така структура, в якій об’єднуються в єдине ціле формальні елементи організації та особисті, людські риси працівника, утворюючи систему “людина – робота” [12].

Джерело: складено автором за [1]–[12].

Таблиця 2. Інтерпретація робочого місця у законодавстві

Джерела формування визначення	Визначення
Держстандарт СРСР	Робоче місце – це зона, оснащена технічними засобами, у якій відбувається трудова діяльність працюючого або групи працюючих, що спільно виконують одну роботу або операцію.
Протокол Міністерства праці України №4 від 21.06.1995	Робоче місце працівника характеризується наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідної для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або установчих функцій. Основою визначення робочого місця є функціональний розподіл праці у взаємозв'язку із засобами праці, що дозволяє розглядати робоче місце як місце прикладання робочої сили працівників.
Закон України “Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні (припинення дії від 01.01.2008, підстава – ст. 7 цього документа)”	Робоче місце – забезпечення одного працюючого роботою повний робочий день (повне завантаження) протягом часу який щорічно визначається законодавством про працю.
Закон України “Про розвиток автомобільної промисловості України”	Робоче місце – зона застосування праці одного працюючого, обладнана та оснащена всім необхідним для виконання виробничого процесу або його частини протягом повного робочого дня (повне завантаження).
Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення”	Робоче місце – простір, відведений у будівлі чи споруді для перебування працівника у процесі трудової діяльності.
Постанова Міністерства праці України №41 від 01.09.1992	Робоче місце – місце постійного або тимчасового перебування працівника у процесі трудової діяльності.
Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду №61 від 27.03.2007	Робоче місце – елементарна одиниця структури підприємства, де розміщені виконавці роботи, технологічне обладнання, що обслуговується, та оснащення.
Конвенція про безпеку та гігієну праці у будівництві №167, Міжнародна організація праці	Робоче місце означає будь-яке місце, де працівники повинні перебувати або куди вони повинні направлятися для виконання своєї роботи і яке перебуває під контролем роботодавця.

Джерело: наведено автором за [13].

економічних галузей, яким притаманний конкретний технологічно-функціональний підхід. Однак у сформованих визначеннях переважають просторово-територіальні характеристики.

Під час аналізу зарубіжних наукових джерел було виявлено кілька визначень зарубіжних вчених, у т.ч. в економічних виданнях (табл. 3).

Менш конкретизовані визначення приведені іно-

Таблиця 3. Інтерпретація робочого місця в зарубіжних джерелах

Автори	Визначення
Пол Джексон	Робоче місце є фізичне місце, де хтось працює. Таке місце може коливатися від домашнього офісу до великого офісного будинку або заводу. Робоче місце є одним із найважливіших соціальних, окрім будинку, просторів, які становлять “центральну концепцію кількох осіб: працівника і його/її сім’ї, організації-роботодавця, клієнтів організації та суспільства в цілому” [14].

Таблиця 3 (продовження)

Йоахим Беккер, Томас Бартшер, Йоахим Вихерт	Робоче місце – це область простору, в якій людина взаємодіє у системі охорони здоров'я для роботи на обладнанні з об'єктами роботи. Робоче місце є найменшим структурним підрозділом просторової роботи [15].
Baidu Baike – найбільша китайська онлайн-енциклопедія	Робоче місце – це місце, де працівник повинен повністю розуміти свої завдання, можливості та обмеження.
Йенс Брауер	Нові технології є основою для новітнього робочого місця, і це вже реальність у багатьох компаніях. Наступним етапом, і це дуже важливо, є збільшення використання пропозицій співробітників, для того щоб повністю використовувався потенціал інвестицій в ІТ [15].
Кері Купер	Гнучкість, самостійність та простота – це три основні критерії, якими повинно володіти новітнє робоче місце [15].
Французька Федеральна державна служба зайнятості	Робоче місце – це будь-яке місце, де виконується робота, воно знаходиться в установі або поза нею; також це місце знаходиться в закритому чи на відкритому просторі.
Cipret Vaud	Термін “робоче місце” позначає всі місця, всередині або за межами компанії (наприклад, службовий автомобіль), де кілька співробітників повинні знаходитись, щоб зробити роботу, покладену на них [16].
Ізабелла Раковська-Бор	Робоче місце – це вказане в трудовому договорі місце для виконання службових обов'язків. Згідно з рішенням Верховного суду від 11 квітня 2001 р. (I PKN 350/00, OSNP 2003/2/36), робочим місцем має бути приміщення, кімната або майно, яке має постійну адресу і розташоване в одному місці. У своєму рішенні від 1 квітня 1985 р. (та ін. 19/85, ОПС 1 986 сел. 46) Верховний суд ухвалив, що робочим місцем є нерухома точка в географічному сенсі або певній галузі, зона кордонів, що визначається адміністративною одиницею поділу країни або будь-яким іншим достатньо зрозумілим способом, в якому надається робота. На робочому місці, згідно з Верховним судом, для персоналу повинні бути обладнані санітарно-побутові та технічні приміщення [17].
Сара Ширман	Традиційне робоче місце зазнає змін, розмивається грань між фізичним та цифровим робочим місцем. Досягнення в галузі мобільних і хмарних технологій означає, що фахівці можуть посилено працювати у будь-якому місці, у будь-який час [18].
Гевін Селкірк	Робоче місце більше не є конкретним місцем. Кожен ринок прагне використовувати смарт-технології, з якими співробітники компанії хочуть працювати. Компанії, які хочуть залишатися конкурентоспроможними і залучити найбільш талановитих співробітників, переходять в цифровий вимір. У 2016 р. вираз “на робочому місці” не буде більше використовуватися [19].

Джерело: складено автором за [14] – [19].

земними вченими, однак при детальнішому їх вивченні впливає акцент не на простір та місце функціонування робочого місця, а на його оснащення. У визначеннях увага приділена таким ключовим словам, як: співробітник, працівник, людина. З цього можна зробити висновок, що іноземні вчені, починаючи з формування поняття “робоче місце”, думають про людину як гаранта функціонування робочого місця, а не навпаки.

Слід відмітити, що на законодавчому рівні робочі місця прийнято класифікувати за такими ознаками.

Належністю:

– власні робочі місця підприємства – ті, в яких відповідні їм основні фонди знаходяться на балансі цього ж підприємства;

– орендовані даним підприємством робочі місця – ті, в яких відповідні їм основні засоби перебувають на балансі інших підприємств і які мають укомплектовуватися робітниками даного підприємства (передбачається оплата їх праці);

– орендовані у даного підприємства робочі місця – ті, в яких відповідні їм основні засоби розміщені на балансі цього підприємства і які укомплектовані робітниками інших підприємств (робітники їдальні, позавідомчої охорони та ін.);

– робочі місця надомників. Надомниками є робітники, робоче місце яких співпадає територіально з місцем їх проживання, робочі місця котрих оснащені в основному інструментом, приладами та невеликими верстатами.

Укомплектованістю:

– діючі робочі місця – забезпечені сировиною та матеріалами, на яких робітники виконують передбачені виробничим завданням роботи, послуги або встановлені функції;

– вакантні робочі місця – забезпечені сировиною і матеріалами, на яких передбачено виконання встановлених робіт, але які не використовуються через неуккомплектованість їх робітниками;

– резервні робочі місця – наявність яких передбачена нормативами і обумовлена особливостями окремих галузей та виробництв: сезонною потребою виконання окремих видів робіт, нерівномірністю надходження сировини, наявністю пікових навантажень, зміною номенклатури, асортименту продукції тощо;

– зайві робочі місця – на яких не передбачені обсяги робіт, які не є необхідними підприємству чи організації для нормального функціонування і можуть бути без збитку для підприємства чи організації ліквідовані.

Ступенем механізації:

- автоматизовані;
- механізовані;
- ручної праці (ті, на яких виконуються роботи ручної праці як за допомогою машин і механізмів, так і без них, за винятком ремонту та налагодження устаткування).

За ступенем механізації робочі місця класифікуються відповідно до професії робітника, яка необхідна на даному робочому місці:

- робітники, які працюють на автоматах, автоматизованих агрегатах, установках та апаратах;
- робітники, які виконують роботу механізованим способом за допомогою машин, верстатів, механізмів;
- робітники ручної праці не при машинах і механізмах;
- робітники ручної праці з налагодження та ремонту машин і механізмів.

Строком дії:

- постійні;
- сезонні;
- тимчасові [19].

Ґрунтуючись на наведених поняттях, що систематизовані у таблицях 1, 2, 3, які за своєю суттю є такими, що збігаються за змістом, можна групувати інші види робочих місць, які підводять до формування поняття “високопродуктивне робоче місце”.

У публікаціях на цю тему використовуються такі модифікації понять як “високопродуктивне робоче місце”, “високотехнологічне робоче місце”, “висококваліфіковане робоче місце”, “ефективне робоче місце”. Однак не всі автори достатньо розкривають зміст цих понять.

Як бачимо, поняття “робоче місце” також поки що не знайшло остаточного визначення. Дослідження показує, що існуючі визначення пов'язуються або з матеріально-речовою, або соціально-трудовою сутністю.

На підставі семантичного аналізу поняття “робоче місце” як економічна категорія пропонуємо розглядати як сукупність процесів і умов для взаємодії робочої сили і

капіталу, що забезпечують можливість здійснення праці. Таке визначення характеризується достатньою повнотою і несуперечливістю, оскільки базується на взаємозв'язку двох основних факторів виробництва – робочої сили та капіталу, без наявності яких здійснення процесу праці неможливо, і не обтяжене наявністю будь-яких часових або просторових характеристик, як, наприклад: знаходження в певному місці, виокремлення певної просторової зони і т.д. Однак його практичне використання зіштовхується з необхідністю конкретизації робочого місця як об'єкта економічної системи.

Викликає інтерес подвійне тлумачення поняття “робоче місце”, тобто визначаючи робоче місце, слід виокремлювати дві його складові. З одного боку робоче місце розглядається як фізичне робоче місце, що є частиною фізичного простору, необхідного для здійснення трудової діяльності (виробничу зону), оснащеного відповідним набором знарядь праці, призначеного для діяльності одного або, за умов багатозмінної роботи, кількох працівників в одну зміну, котрі виконують певний склад трудових функцій. З іншого боку воно розглядається як економічне робоче місце, яке представляє собою комплекс економічних умов, що забезпечують зайнятість одного працівника на фізичному робочому місці.

Висновок. Розуміння сутності робочого місця як дефініції, в якій відбивається сукупність стійких відтворювальних, соціальних, економічних, організаційно-технічних, управлінських та екологічних зв'язків між факторами виробництва, дозволяє розглядати його як елемент економічної системи з відповідними властивостями.

Класифікація підходів до визначення поняття “робоче місце” за ознаками забезпеченості капіталом, організаційних механізмів виробництва, досягнутого рівня продуктивності праці, поглиблює розуміння робочого місця у загальній економічній системі і підводить до подальшого дослідження теоретичних основ визначення високопродуктивного робочого місця з макроекономічної точки зору.

Список використаних джерел

1. *Ляш О.І.* Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О.І. Ляш, С.С. Гринкевич. – К. : Знання, 2010. – 476 с.
2. *Завіновська Г.Т.* Економіка праці : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К. : КНЕУ, 2001. – 158 с.
3. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / ред. кол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 1998. Циклоп – енциклопедії та словники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cycolp.com.ua/content/view/1302/5/1/2>
4. *Верба Д.В.* Відтворення робочих місць підприємства як чинник продуктивної зайнятості : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07. / Д.В. Верба; ДВНЗ “КНЕУ імені Вадима Гетьмана”. – К., 2008.
5. *Подымалов Н.* Проблемы повышения качества производства / Н. Подымалов // Плановое хозяйство. – №1. – 1991. – С. 5.
6. *Гриньова В.М.* Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / В.М. Гриньова, Г.Ю. Шульга. – К. : Знання, 2010. – 310 с.
7. *Празднов Г.С.* Техническое развитие и эффективность производства / Г.С. Празднов. – М. : Машиностроение, 1980. – С. 70.
8. *Малмыгин И.А.* Резервы экономики России : эффективность промышленного развития ресурсов / И.А. Малмыгин. – М. : Сов. Россия, 1982. – 208 с.
9. *Завіновська Г.Т.* Економіка праці : навч. посіб. / Г.Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2000. – 200 с.
10. *Генкин Б.М.* Экономика и социология труда / Б.М. Генкин. – М. : НОГМА ИНФРА, 2000. – 412 с.
11. *Рудченко О.Ю.* Методичні питання відтворення робочих місць / О.Ю. Рудченко // Наукові доповіді міжнародної науково-практичної конференції [“Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки”] (19–20 вересня 2000 р.). – К. : Мінпраці України, 2000. – Т 2. – С. 232–239.
12. *Шегда А.В.* Менеджмент : навч. посібник / А.В. Шегда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://econbooks.ru/books/part/4666>
13. *Закони України.* Інформаційно-правовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/spart98/inx98051.htm>
14. *Paul Jackson.* Business and Workplace Redesign / Paul Jackson, Reima Suomi. – Imprint : Routledge. – 2003. – P. 37.
15. *Computerwoche.* Журнал [Electronic resource]. – Available from : <http://www.computerwoche.de/a/so-wird-der-arbeitsplatz-der-zukunft-reality,3216526>
16. *Cipret Vaud* [Electronic resource]. – Available from : <http://www.cipretvaud.ch/lieu-de-travail>
17. *GazetaPrawna.pl* [Electronic resource]. – Available from : http://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/praca/hasla/333500,miejsce_pracy.html
18. *Guardian News and Media Limited* [Electronic resource]. – Available from : <http://www.theguardian.com/media-etwork/2015/jul/13/workplace-dead-long-live-work-space>
19. *Tech2* [Electronic resource]. – Available from : <http://tech.firstpost.com/news-analysis/enterprise-tech-in-2016-the-workplace-is-no-longer-a-place-292190.html>

Стаття надійшла 22.01.2016